

Milli Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız

Hacer Gülşen*

Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız

Türk milleti bir ölüm kalım savaşı vermiş, ordu – millet el ele millî bir mücadele içine girmiştir. Ölüm kalım mücadelesi verirken bir yandan da yazarlarımız savaşın sıcaklığını hissettiren yazılar yazmışlar, bu şekilde cephe gerisinden savaşan askerlerimize cesaret ve kuvvet vermişlerdir. Her milletin bir savaş edebiyatı ve bu edebiyat ürünlerini topladığı bir kütüphanesi olduğunu belirten yazarlarımız, bizim de savaş edebiyatı eserlerimiz ve bir kütüphanemiz olması gerektiğini ısrarla savunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, edebiyat, cephe, Millî Mücadele, kütüphane, savaş edebiyatı

Our War Literature in The National Struggle

Turkish National was giving the struggle of living and death, the army and the people was going into a national struggle hand in hand. While The Turkish people had been struggling for living and death, our writers had been written about the heat of the war and had been given courage and strength to our soldiers from the back of the fronts by this way. The Turkish writers who noticed that all the nations has a war literature and has a library that includes the products of this literal kinds, insist on setting up a this kind of library

Key Words: war, literature, front, The National Struggle, library, war literature

* Yard. Doç. Dr., İKÜ, Fen – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
h.gulsen@iku.edu.tr

Savaş, milletlerin hayatındaki en önemli olaylardandır. Bu önemli olay edebiyata aksederek birtakım eserlerin yazılmasına sebep olur. Savaş edebiyatının kaynaklarını da savaş konularını işleyen bu edebî eserler oluşturur.

Öncelikle tarih içinde Türk savaş edebiyatının durumunu söz konusu etmek yerinde olacaktır. Türk tarihinin belgelere dayanmayan en eski devresi Büyük Hun imparatorluğu zamanıdır. Bu dönem, “sözlü edebiyat” veya “*destan çağı*” edebiyatı olarak adlandırılır. Mehmet Fuat Köprülü, “*Türk Edebiyatının Menşei*” adlı yazısında ve “*Türk Edebiyatı Tarihi*” adlı eserinde, bütün milletlerde olduğu gibi Türklerin de daha yazılı eserlere geçilmeden önce “*Millî - şifahi*” bir edebiyatı olduğundan bahseder.¹

Türk destanlarının büyük bir bölümü, İslamiyetten önce doğup gelişir ve sonra parçalar halinde sonraki yüzyıllara ulaşır. Bu destanlardan, Alp er Tunga, Şu, Oğuz Kağan ve Attilâ Destanları bu mahiyetteki önemli destanlardandır. Tarihini bildiğimiz en eski Türk devleti Göktürk devletidir. Bu dönemde Çinlilerle savaşan ve yok olma tehlikesi içinde olan Türk milletinin sıkıntılarına, Bozkurt ve Ergenekon destanlarında rastlarız. Savaş edebiyatımız için son derece önemli olan destanlar, ozanlar tarafından terennüm edilir. Konuyla ilgili olarak Mehmet Fuat Köprülü, eski Türk ordularında hükümdarların yanında mutlaka ozanların bulunduğunu, onların kopuzlarla çaldıkları ve okudukları şiirlerin, bütün bir milletin zevkini okşadığını söyler. Ozanların İslamiyetten önce taşıdıkları görevlerin büyüklüğünü dile getirir. Öyle ki, ozanlar yalnız yeni olaylar ve kahramanlık menkıbeleriyle ilgili şiirler, ya da mersiyeler düzenlemekle kalmazlar, ayrıca Millî Türk Destan’ından alınmış parçalar da terennüm ederler.² Görülmektedir ki, Türk Hakanları yanlarında götürdükleri ozanlar vasıtasıyla zaferlerini sadece savaş meydanlarında bırakmamışlar, kahramanlıkların ve kazanılan zaferlerin ağızdan ağza söylenerek daha sonra yazıya geçirilmesini de sağlamışlardır.

İlk yazılı belgelerimizden olan “*Orhun Abideleri*”nde savaşlardan bahsedildiği gibi, Yenisey mezar taşlarında da savaş yer alır. Sözlü edebiyatımızın önemli örneklerinden olan “*Dede Korkut Hikâyeleri*”nde savaşın hayatımızın bir parçası olduğunu görürüz.

¹ Mehmet Fuat Köprülü, “*Türk Edebiyatının Menşei*” yazısında durumu şu sözleriyle izah eder: “Türkler arasında daha yazı yayılmadan mevcut bulunan millî-sözlü edebiyat, lisanın ilk teşekkülünden beri canlı bulunduğu gibi, yazının yayılmasından sonra da tabiatıyla devam etmiş ve Türkler muhtelif medeniyet dairelerine girdikleri zaman yine kuvvetle yaşayıp durmuştur” “*Türk Edebiyatının Menşei*”, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1966, s.57; Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde de “bütün milletlerde olduğu gibi Türklerde de daha yazı yayılmadan evvel “*Millî - şifahi* bir edebiyat vardır” der Bkz., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2003, s. 94

² Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2003, s. 95.

Türk savaş edebiyatı ürünleri, Türkler Anadolu'ya geldikten sonra çeşitlilik gösterir. Savaş hikâyeleri, gazavatnameler ve destanlar dikkat çeker. Özellikle Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasını sağlayan önemli şahsiyetler unutulmaz, onlar adına "*Battalnâme*", "*Dânişmendnâme*" ve "*Saltuknâme*" adını alan destanlar oluşturulur. Gazavât kelimesinin tekili olan gazâ "*cenge gitmek, cenk etmek*" manasında olmakla beraber daha sonra din düşmanlarıyla yapılan savaşları ifade eden "*cihat*"la aynı anlamda kullanılmış ve bu anlam yaygınlaşmıştır. Bundan dolayı düşmanla yapılan savaşları anlatan eserlere "*gazânâme*" veya "*gazavatnâme*" adı verilmiştir. Genellikle gazânâmelerde tek, gazavatnâmelerde ise birden fazla savaş veya akın anlatılır. İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan bu tür eserlere "*me-gâzi*" denilmiştir. Bu eserlerde genellikle bir gazâyı gerçekleştiren şahıs ön plana çıkarılır ve eser bu şahıs etrafında gelişir. Fetihnâmelerden en önemli farklarını da bu yönleri teşkil eder.³ Fetihnâmeler ise İslam ve Türk – İslam devletlerinde fethe-dilen beldeleri, kazanılan zaferleri haber veren mektup ve fermanlarla bu fetihleri anlatan tarihî eserlerdir.⁴

Agâh Sırrı Levent'e göre, bir şehrin yahut bir kalenin alınmasını anlatan eserler fetihname adını alır. Fetihleri ve düşmanın yenilmesi ile biten savaşları hikâye eden gazanamelere zafername de denilir. Bunlar, sonradan birbiriyle karıştırılmış, fetihname ve zafernamelerin hepsine gazavatname, son devirlere ait savaşları hikâye eden eserlere de zafername denilmiştir.⁵ Mehmet Fuat Köprülü, savaş edebiyatı ile ilgili bir makalesinde bu konuyla ilgili bir değerlendirme yapar. Türklerin, tarih boyunca eskimiş milletleri yıkarak onlara yeniden can verdiklerini, bu sebeple büyük hadiselerin Türk edebiyatında önemli bir yer tuttuğunu belirtir. Ancak bunlar arasında günümüze gelebileni pek azdır. Bunlar eski zafer destanlarından kalan bazı parçalarla, Türk beylerinin methine ayrılmış bazı şiirlerdir. Köprülü'ye göre, Arap ve Fars edebiyatları tesirinde gelişen Türk edebiyatında, savaş mahsulü olarak gösterilebilecek metinlere de rastlamak mümkün değildir. Çünkü, bu dönem edebiyatına hakim olan ruh, tasavvuf ruhudur ve edebiyat belirli bir zümrenin malıdır. Onun için, dönemin savaş edebiyatı ürünleri, daha çok padişahların, vezirlerin ve kumandanların muharebeleri etrafında toplanır. Ancak, bütün bunların yanında, Türk milletinin cengâver ve kahraman ruhunu vassafeden millî eserler de vardır. Bunlar, millî hece vezni ve sade lisanla yazılmış şiirlerdir.⁶

³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa Erkan, "Gazavatnâme", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 13, İst. 1996, s. 439, 440

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Aksoy, "Fetihnâme", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 12, s. 470-472.

⁵ Agâh Sırrı Levent, *Gazavatnameler ve Mithaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, 1956

⁶ *Kopruhuden Seçmeler*, (Haz., O. Fuat Köprülü) İstanbul 1972, s. 23.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti uzun süreli savaşların yorgunudur. Osmanlı - Rus savaşları orduyu yıpratır. 1828 Türk - Rus savaşı, 1853 Kırım savaşı, 93 savaşı olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşı, 1897 Türk Yunan savaşı, Balkan savaşları, I. Dünya savaşı birbiri ardınca meydana gelir. Harun Duman, Balkan savaşında edebiyatımızı konu yaptığı doktora çalışmasında Türk savaş edebiyatına da ayrıntılı olarak yer verir.⁷ Bu tezde 1828 ve 1829 Osmanlı - Rus savaşı ile ilgili olarak, bu savaşın edebiyat bakımından daha çok destanlara yansımalarını söyleyerek, ısrarlı Rus saldırılarının karşısında milletçe duyulan nefretin ve zafere susamış Türk ruhunun bu şiirlere yansıdığını açıklar. Ahû mahlaslı bir şairin “Önüncce” redifli bir destanını örnek olarak veren Harun Duman, Bayburtlu Zihni'nin

“Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı”

şeklinde başlayan şiirinin de muhtemelen bu döneme ait olduğunu belirtir. 1828 - 1829 savaşı bir romanın yazılmasını sağlamıştır. Reşat İleri'nin kaleme aldığı “*Kara Cehennem İbrahim*” adlı eser,⁸ anne ve babası bu savaşta Bulgarlar tarafından öldürülen bir gencin hikâyesini anlatmaktadır.

1853-1856 Kırım savaşı etrafında da oldukça zengin bir edebiyatın meydana geldiğini görürüz. Halk ve ordu içindeki bazı saz şairleri tarafından Kars cephesi başta olmak üzere, savaşın çeşitli safhalarının anlatan birtakım destanlar kaleme alınır. Âşık Selimî'nin “*Rus Destanı*”, Eflâkî'nin “*Şuregel Destanı*”, Karşı İbrahim Baba'nın “*72 Kars Destanı*”, Gülzârî'nin “*Dâstân-ı Sivastopol*”u, Bezmî'nin “*Kırım Destanı*”, Muhsin ve Ravzî'nin yazdığı destanlar ilk elde sayabileceğimiz birkaç eserdir. Bu savaşın yarattığı millî heyecan ile kaleme alınmış bir diğer eser de Yusuf Halis Efendi'nin “*Şehnâme-i Osmanî*” adlı, birkaç manzumedan meydana gelen risaledir. Bilhassa bu sonuncunun Tanzimat sonrası edebiyatımızda ve daha sonraki devrelerde, giderek zenginleşen vatan duygusunun ilk ve önemli örneğini teşkil ettiğini biliyoruz. Kırım savaşını teferruatlı bir şekilde ele alan önemli ve hacimli bir eser de Salih Hayri (Ayaşlı Türk Hayri)'nin “*Hayrâbâd*” adlı manzumesidir. “*Manzûme-i Sivastopol*” isimli eser ise Trabzonlu Rızâî adlı bir şair tarafından kaleme alınmıştır.⁹ 93 savaşı olarak da anılan 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşı, mağlubiyetle sonuçlanır. Savaşın etkileri edebiyatımıza da yansır. Namık

⁷ Bkz., Harun Duman, “Balkan Savaşı Edebiyatımız,” M Ü., Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1991.

⁸ Reşat İleri, *Kara Cehennem İbrahim*, İst., 1964.

⁹ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Necat Birinci, “1853-1856 Kırım Savaşı'nı Anlatan Bir Eser . Manzûme-i Sivastopol”, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2000, s. 31-42.

Kemal, “*Hilâl-i Osmanî*”, “*Bir Muhacir Kızın İstimdâdı*”, “*Vaveylâ*” ve “*Vatan Mersiyesi*” şiirlerini yazar. Namık Kemal’le birlikte Abdülhak Hamit de aynı konularda şiirler yazar, piyesleriyle de dikkat çeker.¹⁰ Muallim Naci, Muallim Feyzî, Hüseyin Râci, Süleyman Nazif ve Ali Ulvi gibi isimler savaşla ilgili şiirler yazarlar. Eski Zağra Müftüsü Raci Efendi, Mehmet Arif Bey, Gazi Osman Paşa savaşta bulunmuş ve bu savaşta gördüklerini hatıralarında nakletmişlerdir. Mizancı Murat Bey’in “*Turfanda mı Turfa mı?*” adlı eseri bu dönemle alakalıdır.

1897 - 1898 Osmanlı - Yunan savaşı da edebiyatçılarımız üzerinde etkili olur. 1853 Kırım savaşı ile doğup gelişen hamasi edebiyatın, bazı örnekler dışında unutulması üzerinde duran Prof. Dr. Necat Birinci, 1897 Türk - Yunan savaşı ile hamasî şiirlerin, kısa bir süre için de olsa ön plana geçtiğini belirtir. Cepheden zafer haberlerinin gelmeye başlaması ile Servet-i Fünun ve Malûmat mecmuaları başta olmak üzere, diğer gazete ve dergilerin sütunları bu savaşı konu alan şiirlerle dolar.

Prof. Dr. Necat Birinci, bu savaş hakkında yazılıp, yayımlanmış ilk şiirin Tevfik Fikret’in “*Asker Geçerken*” isimli manzumesi olduğunu belirtir.¹¹

Yrd. Doç. Dr. Erol Ülgen ise doktora tezinde¹² Türker Acaroğlu’nun şu görüşlerine yer verir: “*Denilebilir ki 1897 Türk Yunan savaşı, Tevfik Fikret’le en gür sesini bulmuştur. Fikret “Hasan’ın Gazası”, “Asker Geçerken”, “Kenan”, “Kılıç” ile arkadaşı İsmail Safa ile yazdığı “Teşyiden Avdette”, gibi şiirlerini zamanın gazete ve dergilerinde bastırır.*”¹³

Mehmet Emin’in “*Anadolu’dan Bir Ses yahut Cenge Giderken*”, “*Tırhala Kalesi’ne Bayrak Dikerken*,” “*Yunan Sınırını Geçerken*,” “*Şehit - yahud - Osman’ın Yüreği*,” “*Yetim Çocuk -yahud- Ahmet’in Kaygusu*,” Recâizâde Mahmut Ekrem’in “*Asker-i Osmânîyân*,” “*Şehit Ezel*,” “*Kırmızı Merkublar*,” “*Abdülhak Hamit’in Ordu-yu Hümâyunda Bir Şair*,” Mehmet Celâl’in “*Çatalca*” ve “*Golos Muzafferiyeti*” gibi şiirler ardı ardına neşredilir. Mehmet Emin gibi bazı şairler de savaşla ilgili şiirleri kitap haline getirmişlerdir.

Bazı gazete ve dergiler de savaşı aksettiren fevkâlade nüshalar yayımlarlar. Ayrıca savaş muhabiri olarak Sabah gazetesi tarafından gönderilen Süleyman

¹⁰ Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit’in *İlhâm-ı Vatan* adlı eserine yazdığı önsözde şunları kaydeder : “Kemal’in açtığı şehrah-ı hamiyeti Abdülhak Hâmit Bey, dehasının bedâyi-i günâgünüyle tezyin ve tevsî etti : Tanık baştan başa insanı meyl-i maâliye sâik olan nefâisle muvaşşaktır. Eşber’i okuyan bir adam hangi kavimden olursa olsun, vatansız yaşamamak, için ölmeği hayatın en büyük nimeti addeder.” Abdülhak Hâmit, *İlhâm-ı Vatan*, İstanbul 1334, s. 8.

¹¹ Necat Birinci, “1897 Türk-Yunan Savaşı’nın Şiirimizdeki Akisleri”, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, s. 130.

¹² Erol Ülgen, “1897 Türk-Yunan Savaşı’nın Türk Şiirindeki Akisleri”, İÜ Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış doktora tezi, İst., 1993.

¹³ Türker Acaroğlu, “Teselya Harbi’nin Edebî Yankıları”, *Yucel*, nr.104, İst., 1945, s. 138.

Tevfik'in "Teselya'da Bir Cevelan ve Dört Aylık Seyahatim" adlı seyahatnâmesi ile Salim'in "Ben de Gördüm yahut Teselya'da Meşhudatım" adlı hatırat kitaplarını da saymak gerekir.¹⁴

1912 – 1914 yıllarında meydana gelen Balkan savaşları sonuç itibarıyla yalnız Türk tarihi için değil, dünya tarihi için de çok önemli değişikliklerin meydana gelmesine sebep olur. Osmanlı Devletine bağlı olan Balkanlı unsurlar, tam bağımsızlıklarını elde ederler. Bugünkü Balkanlar coğrafyasını belirleyen ve yeni devletlerin ortaya çıkmasına yol açan Balkan savaşı, Osmanlı devletinin Avrupa içlerindeki son hazin macerası olmuştur. Harun Duman, "Balkan savaşı Edebiyatımız" adlı doktora tezinde, dönemin büyük şairlerinin büyük bir bölümünün, tıpkı Millî Mücadele döneminde olduğu gibi, savaş karşısında gerekli hassasiyeti gösteremediğini belirtir. Ona göre, Ziya Gökalp'ın Balkan savaşı dolayısıyla söylediği şiir, aslında devrin hissiz şairleri içindir:

"Vur eski kölesi utandır onu!

Bırakma uyusun uyandır onu..."

Buna rağmen Türk edebiyatı, Balkan savaşında iyi kötü, üç yüz kadar şiir kazanır.¹⁵ Mehmet Âkif "Fatih Kürsüsü"nde adlı eserinde bütün acılığı ile Balkan savaşları felâketini işler. Zira Balkanlarda kök salmamızı hazırlayan ve sağlayan çok önemli zaferlerin kazanıldığı Kosova ovası, düşman ayağı altındadır:

"Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova

Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!"

Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgali de Âkif'in şiirinde yeniden akis bulur:

"Edirne... İşte o İslamın âhenin sûru

Edirne.. İşte o Şark'ın cebin-i mağruru

İkinci arş-ı teâlisi Âli Osmannın

Bırncı mevki-i feyyazı belki dünyanın

Edirne.. İşte o İstanbul'un demur kilidi

Sefil ayakları altında Bulgar'ın şimdi"¹⁶

Balkan savaşlarına bilfil katılmış ve esir düşmüş olan Ömer Seyfettin ise "Nakarat", "Tuhaf Bir Zulüm" gibi hikâyelerinde Balkan savaşı yenilgisinin

¹⁴ Erol Ülgen, "1897 Türk – Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri", İÜ Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1993, s. 22

¹⁵ Harun Duman, "Balkan Savaşı Edebiyatımız," M Ü , Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1991, s. 306.

¹⁶ Necat Birinci, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Tarih Duygusu", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, s. 168-169.

acılarını ölümsüzleştirir. Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Fuat Köprülü gibi devrin tanınmış yazarları dışında Nezihe Muhlis, Gazi Giray, Yakup Salih, Hakkı Behiç, Kâzım Nâmi gibi isimleri fazla duyulmamış yazarlar da savaşı konu alan hikâyeler yazmışlardır.¹⁷

I. Dünya savaşı ve özellikle Çanakkale savaşlarıyla savaş edebiyatı daha bir kuvvet kazanır. 1914 yılında I. Dünya savaşı meydana gelir. Bu savaş içinde bir başka önemli savaş olan Çanakkale savaşları, sekiz buçuk ay sürer ve yurt savunmasında Türk ordusunun gösterdiği müstesna dayanma gücünün ifadesi olur. Çanakkale’de iki yüz bin Türk genci vatan savunması uğruna toprağa düşer. Bu müstesna savunmaya rağmen, I. Dünya savaşının galipleri daha sonra imzalanan müte-reke hükümlerince, bu şehitlerin ruhları arasından Boğazları geçip İstanbul limanına demirlerler. Bu hazin tecellinin büyük bir karamsarlığa yol açması beklenirken, Çanakkale savunması bir destanın başlangıcını teşkil eder.

Devrin gazete ve dergilerinde resmî tebliğlerin yanı sıra pek çok şiir, deneme, inceleme yer alır. Özellikle şiirlerin sayısı çoktur. Belirli bir devirde ruhların heyecanını çok hudutlu şiir güçleriyle nazma geçirmeye çalışanların yanında bir şiir, hepsini gölgede bırakır. Bu Mehmet Akif Ersoy’un Asım’ında yer alan Çanakkale zaferinden bahseden kısımdır. Müstakil bir şiir olarak bütününden ayrılmış ve bu zaferin edebiyattaki yegâne yankısı gibi tekrarlanmaktadır.

Konusunu Çanakkale savaşından alan hikâye ve romanlar da yazılmıştır. Ömer Seyfettin, konusunu Çanakkale’nin teşkil ettiği dört hikâyeye yazar. “*Müjde*”, “*Çanakkale’den Sonra*”, “*Kaç Yerinden*”, “*Bir Çocuk Aleko*”, yine Halide Edip, “*Işıldağın Rüyası*” adlı hikâyesinden başlayarak çeşitli roman ve hikâyelerinde Çanakkale’yi sık sık anar.¹⁸

Böylece XIX. yüzyılın ikinci yarısında XX. Yüzyılın başına, Millî Mücadele yıllarına geldiğimiz zaman, bir savaş edebiyatının oluşmakta olduğunu görürüz. Esasen Kırım savaşından sonra artık Anadolu’nun işgali söz konusudur ve varlık – yokluk davası ile Türk aydını karşı karşıyadır. Bunun için yaşananların edebiyatımıza bütün sıcaklığı ile aksetmesi istenir. Halbuki mevcut durum hiç de böyle değildir. Millî Mücadele dönemi yazarlarından olan İsmail Müstak, “*Bir Hasbihal*” adını verdiği yazısında, I. Dünya savaşının başka milletlerde bir savaş edebiyatı hatta bir savaş kütüphanesi meydana getirdiğini, bu milletlerin “*zengin ve huzun verici*” şaheserlere sahip olduklarını, bizde ise sanat ve edebi-

¹⁷ Harun Duman, “Balkan Savaşı Edebiyatımız,” M.U., Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1991, s. 307.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., İnci Enginün, “Çanakkale Zaferinin Edebiyata Aksı”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1991, s. 518-529

yatın adeta savaşın kurbanları arasında yer aldığını belirtir. Ona göre, millî sıkıntılarla uğraştığımız bir zamanda sanatın saltanat hakkı olamayacağını iddia edenler, edebiyatı gereksiz bir meslek anlayışıyla acı bir sessizliğe mahkûm etmiş, bu sessizlik içinde ara sıra duyulan sesler zayıf, sanat ve edebiyat adına ortaya konulan ürünler ise yetersiz kalmıştır.

I. Dünya savaşının edebiyatımıza kazandırdıklarını “*hevessiz, kansız ve cansız birkaç eser, öte tarafta bozgun bir ordu gibi öteye beriye dağılmış bir yağm sanat-kâr*” olarak açıklayan İsmail Müştak’a göre, edebiyat tarihleri milletlerin siyâsî inkılâplarıyla sanatın gelişim seyri arasında samimî bir bağ bulundurmaktadır. Yazarımız, milletimizin geçirdiği “*fecî inkılâp*”ın dünya tarihinde eşsiz bir şey olduğunu ancak edebiyatımızın buna yabancı kaldığını da sözlerine ekler.

“*Topraklarımızın altı mezar çukurları, üstü harabe yağınları ile doldu; her zerre-i şevk ve meserreti havsala-sûz bir fedakârlık bahasına satın aldık. Bununla beraber ne hafıza-i millette bir âbide-i ihtirâm var, ne de muhit-i sanatta bir sahife-i şükran!*” bu durumu üzülererek kaydeder İsmail Müştak ve şunları söyler: “*Eskiden babalarımız muzaffer orduları “Ey Gaziler” şarkısıyla tesyî ederlerdi. Biz fedakâr bir neslin kurbanları için bir mersiye bile yazmadık.*”

Yazarımıza göre “*siper hayatı, istihkâm meşakkatleri, harp tehlikeleri, mihnet ve mahrûmiyet, mûsibet, felâket heyecanı artıran birer âmil*” olmuşken, I. Dünya savaşı boyunca kulaklar bundan başka bir şey duymamış ve görmemişken bunlar hafızalarda çocukluk zamanından kalma unutulmuş masallar gibi yer etmiştir. Kalem sahiplerinin hamallıkla sanatkârlık arasında garip bir ömür geçirdiğini düşünen İsmail Müştak, bir şiiri, hikâyeyi, romanı bir tiyatroyu, daha kısa bir ifade ile bir edebî eseri matemli bir evde çiçek takmak şeklinde bir küstahlık sayanların sayısının çok olduğunu da sözlerine ekler. Yazarımız sözlerine şöyle devam eder: “*Garp’te koskocaman bir abide kadar yükselen harp kütüphanelerini, bir kere de bizim mahsûlât-ı fikir ve kaleminizi göz önüne getirelim: Onların yükseldiği kadar biz alçalmış olduğumuzu derhal teslim ederiz.*” Asıl söylemek istedikleri bu sözlerinin arkasından gelir. Ona göre son nesil uyuşuktur. Bu durumu vatan vazifesi adına da bir kusur olarak görür yazarımız. Millî sıkıntılarla uğraşmamış olan gençliğin hiç olmazsa millî zaferleri, millî şevk ve sevinçleri, millî hüznün ve elemeleri söyleyebilmesi gerektiğini açıklayarak şunları söyler: “*tarihi yapanlarla yazarlar arasındaki bu farka edvâr-ı mâziyemizin hiçbirinde tesâdüf olunmaz. Fikir ve kalemin atâleti mazi ile istikbali adeta yekdiğerinden ayırmış gibidir.*”

İsmail Müştak, “*kollarımız kuvvetli, idrakimiz sağlam iken*” omuzlarımızdaki sorumluluğu hafifletmeye çalışmamız gerektiğini, bu görevi yerine getirmezsek istikbalin “*ne titrek ellerimize, ne niyazkâr bakışlarımıza*” merhamet etmeyeceğini söyleyerek sözlerine son noktayı koyar. Böylece bir savaş edebiyatı

meydana getirme görevini, yeni neslin ihmal etmemesi gerektiğini, bir kere daha ifade etmiş olur.¹⁹

Bir başka yazar Mehmet Halit ise, Şebap mecmuasında, I. Dünya savaşının bazı Avrupa memleketlerinde yeni bir edebiyatın meydana gelmesine sebep olduğunu söyleyerek sözlerine başlar. Ona göre bu edebiyat, Avrupa'nın dört - beş senelik fikrî ürünleriyle giriştiği mücadelenin manasını açıklamaktadır. Yazarımız, dünya savaşının ilânı ve devamı boyunca bu değişimin bizi savaş edebiyatı dediğimiz "yeni ve fikrî" bir kimlikle tanıştırdığını da sözlerine ekler. Mehmet Halit, edebiyatın bağlı bulunduğu milletin hayatını bütün açıklığıyla gösteren bir ayna olduğunu düşünür. Yazarımıza göre, savaş edebiyatı denilince, "savaşın milletlerin savaş senelerinde geçirdiği hayat ile yine o yıllardaki duygularını içine alan bir edebiyat" kastedilmektedir. Dikkat çekici bir husus da her milletin edebiyatının dünya savaşını farklı şekilde anlatmasıdır. Yazarımız, Alman ve Fransız edebiyatlarını örnek olarak verir. Senelerce devam eden savaşın birer canlı yansıması olan bu edebiyattan biri, savaşta Almanya'yı, diğeri de savaşta ki Fransa'yı temsil etmektedir. Bu iki edebiyat için verilecek kesin hüküm bunların tam bir Alman ve Fransız edebiyatı olduğudur. Mehmet Halit'e göre her iki edebiyatta görülen manzara birbirlerinin zıttı olmakla birlikte, her ikisi de "şahsî, yahut kavmî ve mahallî" dir. Yazar, bu iki edebiyatın ortak noktasını yalnız savaş edebiyatı olmalarında bulur. Savaşı edebiyatlarına en güzel bir şekilde aksettirmiş olan Alman ve Fransız edebiyatlarının önünde, başımızı utanarak yere eğmemiz gerektiğini düşünen yazarımıza göre, savaşın başlangıcından sonuna kadar bizim savaşımızı hatırlatacak fikrî bir eserimiz bulunmamaktadır.²⁰ Mehmet Halit'in de bu noktada İsmail Müştak'la aynı fikirde olduğunu görmekteyiz.

"Ateşten Gömlek" adlı romanını Sakarya ordusuna ithaf eden ve Millî Mücadele döneminde yazdığı hikaye ve makaleleriyle olduğu kadar bilfiil savaşa da onbaşı rütbesiyle katılan Halide Edip, İngiliz şair *Misfield* in "Çanakkale" adlı eserinde, İngilizlerin Çanakkale hücumunu İngiliz savaş tarihinde en büyük bir kahramanlık olayı olarak yazması ve her bölümün başına "Lola'nın Şarkısı" epopesinden birkaç satırı eklemesi üzerinde durur.

Çanakkale savaşını kazanan Türk milleti olduğu halde bundan şeref payesi çıkararak, savaşta yenilen taraflar olmuştur. Bu savaşta kazanan Türk milletinin çocukları ise, ne yazık ki başarılarını edebî eserler halinde işleyememiş, bu konuda tembellik göstermişlerdir. Askerlerimizin hatıralarını neden yazmadığı sorusunu soran Halide Edip, edebiyat dünyasında bu alandaki boşluğa da işaret etmiş olur. Biz tarihi yapan bir millet olduğumuz halde onu yazıp işlemekte

¹⁹ İsmail Müştak, "Bir Hasbihal - Kendi Kendimize", Şair Nedim, nr. 7, 27 Şubat 1919, s. 97, 98.

²⁰ Mehmet Halit, "Bugünkü Edebiyatımız", Şebap, nr.9, 17 Eylül 1920, s. 228-230.

başarılı olamamışız. Bu konuda Falih Rıfkı'nın "Ateş ve Güneş"ini Türk'ün savaşını içinden yazan ilk eser olarak selamlayan Halide Edip, bu eserin Avrupa dillerinden birine çevrilmesi halinde yüzümüzü en çok ağartacak savaş eserimiz olacağını açıklar.²¹

Millî Mücadele dönemi edebiyatının oluşmasına katkıda bulunmuş olan Yakup Kadri, savaş dönemlerinde edebî manada eser meydana getirmenin mümkün olmadığını düşünür. Bu düşünceleriyle İsmail Müştak ve Mehmet Halit'ten ayrılır. Yazarımız, her memlekette bir savaş edebiyatı meydana getirilmeye çalışıldığını oysa gerçek edebiyatın daima savaşın etkisi dışında kaldığını söyleyerek sözlerine başlar. Sanat perisinin "barışın ve sükûnetin kızı" olduğuna inanan Yakup Kadri, savaş zamanlarında şiir ve sanat perisinin kimsenin keşfedemediği bir ülkeye çekildiğini belirterek şunları söyler: "beş senelik kin ve gayz havasında şiir ve sanat perisi, kimsenin keşfedemediği bir diyara çekildi. Sesini hiç kimse işitmedi. Çünkü o sulh ve sükûnetin kızıdır. Ormanların yarım aydınlığında gezinir. Mehtaplı gecelerde deniz kıyılarında ağlar. Ve şehirlerden geçerken bir siyah örtüye bürünür. Tıpkı bir ürkek hayalet gibidir. Bu beş yıllık mehib harbin İka ettiği cehennem içinde yaşaması nasıl mümkündür?"

Yakup Kadri, I. Dünya savaşından sonraki edebiyatın nasıl olacağı sorusuna bu edebiyatın düşünce ve duyguya dayalı edebiyat anlayışından büsbütün başka bir şekilde olacağını, tarihin en "rüzgarlı" dönemlerinde şairler, sanatçılar değil, peygamberler ve evliyaların beklenebileceğini söyleyerek karşılık verir. Çünkü insanların böyle karışık bir dönemde ihtiyaç duydukları ancak yol gösterici özellikleriyle peygamberler ve evliyalardır.²²

Raif Necdet ise, edebiyatın, savaştan etkilenecek sanatların en başta gelenlerinden olduğunu düşünür. Yazarımız, "savaşın ıstıraplı göğsünden yetişmiş bir dehanın" edebî eserini bekler. Şunları söyler: "Oh!.. Cihanî, ilâhî bir eser, bir eser-i edebî ve felsefî ki ruh-ı asrı şiddetli bir zelzele-i inkılâb ile titretsin ve sarssın. Ve büsbütün yeni, geniş ve mesut bir mihver-i tahassüs ve tefekkür yaratsın. Ben edebiyat için böyle bir deha, Harb-i Umûmiyye'nin sine-i ıstırapından yetişmiş böyle yüksek bir eli bekliyorum."²³

Millî Mücadele dönemi edebiyatında özellikle Anadolu basınının İstanbul şairlerini uyararak bazı nasihatlerde bulunduğu görülür. Şairlerin aşk şiirleri yerine vatanî şiirler yazması istenir. Dergah mecmuasında yayımlanmış bir makalede, bu düşüncesini yazdığı bir şiirle anlatan vatanperver bir genç üzerinde

²¹ Halide Edip, "Ateş ve Güneş Münasebetiyle", Büyük Mecmua, nr. 6, 24 Nisan 1919, s. 86, 87.

²² Yakup Kadri, "Harp ve Edebiyat", Büyük Mecmua, nr. 15, 15 Teşrinisâni 1919, s. 230, 231; "Harp ve Edebiyat", İkdâm, nr. 8171, 10 Kasım 1919, s. 2.

²³ Raif Necdet, "Harb-i Umûmi ve Edebiyat", İkdâm, nr. 8770, 13 Ağustos 1921, s. 3.

durur yazar. Yazar diyoruz çünkü bu makalenin kimin tarafından yazıldığı bilinmiyor. Yazarımız, gazetelerde, mecmualarda yayımlanan şiirlerin çoğunun vatanî şiirler olduğunu, bu şiirlerin Sakarya savaşını konu olarak aldığını ve ordumuza ithaf edildiğini söyler. Ancak yazılmış şiirlerin hepsini bir araya getirdiğimizde bir şey çıkmayacağını da sözlerine ekler. Bu şiirlerde eksik olan, yaşanan acıları samimiyetle yansıtamamasıdır. İsterseniz bu şiirleri "*Harp Eden Anadolu'nun Kitabı*" adı altında bir araya getirin, yine de bu kitap Anadolu'nun mücadelesini senelerden sonra da aynı gerçeklikle veremeyecektir. Kaldı ki, Türk edebiyatında Millî Mücadeleyi bütün gerçekliği ile sonraki nesillere aktaracak bir şaheser de mevcut değildir. Bunun nedeni hep üçüncü derecedeki şairlerin savaş edebiyatıyla meşgul olmalarıdır. Bir tek Bakî'nin mersiyesinde ordunun büyüklüğünün anlatıldığı bölümleri beğenir yazarımız, büyük şairlerin bu mersiyeyle ihmal ettiklerini de sözlerine ekler.

Türk milletinin kendine göre bir karakteri ve bir hasleti vardır. Yazar, yaptığını söyleyen ve onu destan şekline getirip zaferiyle övünen bir millet olmadığını, büyük savaşları yaptıktan sonra sükut ettiğimizi, neşemizin de matemimizin de bu sükut altında olduğunu belirtir. Bu durum bizde neden savaş edebiyatının ve ona ait bir kütüphanenin olmadığını da açıklamaktadır. Çünkü "*Biz sükutun milletiyiz.*" Yazısının ilerleyen bölümlerinde bu sükutu yıkıp, Anadolu savaşını destanî bir zafer şekline sokmaya çalışanların da aldandığından bahsederek, bu mücadelenin adını koyar. "*Millî Mücadele kendi yurdunda oturmak isteyen yaralı Anadolu'nun hürriyet mücadelesidir.*"

Yazarımızın şu sözlerini önemli bir noktaya parmak bastığı için almak lüzumunu görüyoruz: "*Yüzlerce buna benzer şiirler yazıldığı halde asıl vatan şiirini arıyoruz ve birbirimizle bunun münakaşasını yapmak için sütun sütun makaleler yazıyoruz. Neticede vatanî şiirden ziyade bunun etrafında münakaşalar oluyor, fikirler söyleniyor. Zaten böyle bir şey olsaydı münakaşasına hiç lüzum kalır mıydı?*" Demek ki, 1922 yılında da hâlâ eksikliği duyulan, savaş bütün canlılığıyla gözler önüne seren savaş edebiyatı ürünleridir.

Peki bizim vatanî şiirimiz hangisidir? Çanakkale için yazılan çok sayıda şiirden bugün hatırımızda hiçbirinin kalmadığını söyleyen yazarımız, bu şiirleri sahte bulur adeta kağıttan yapılmış, kokusuz çiçeklere benzetir. Tercihini askerlerimizin Çanakkale savaşına giderken memleket hasretlerini dile getirdikleri bir türküden yana kullanır. Bilindiği gibi Çanakkale savaşı için yurdun dört bucağından asker gelmiştir ve bu türkü, işte bu hasretin türküsidir. Genç yaşta toprağa düşen askerlerimiz için yakılmış türküden, büyük küçük herkesin zihninde kalan mısralar aşağıdadır :

"Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni"

Yarıncı Anadolu'nun da bir türküsü olacağına inanan yazarımız, yeni Türk edebiyatının bu acılardan ve bu ateşten doğacağına inanır.²⁴

Görüldüğü gibi Millî Mücadele döneminde yazarlarımız, içinde yaşanan şartlara müvazi olarak bir savaş edebiyatı ve ona ait bir kütüphanenin oluşturulması gerektiğine inanmakta ve bu düşünceyi savunmaktadır. Özellikle 1922 yılına gelindiğinde savaşı bütün canlılığıyla ortaya koyan eserlere duyulan ihtiyaç artacaktır.

Kaynakça

- Abdülhak Hâmit, *İlhâm – ı Vatan*, İstanbul 1334
- Agâh sırrı Levent, *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, 1956
- Erol Ülgen, "1897 Türk -Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri", İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Harun Duman, "*Balkan Savaşı Edebiyatımız*", MÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991
- İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1991
- Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2003
- Mehmet Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1966
- Necat Birinci, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2000
- O. Fuat Köprülü, *Köprülü'den Seçmeler*, İstanbul 1972
- Reşat İleri, *Kara Cehennem İbrahim*, İstanbul 1964
- Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, C.13

²⁴ "Harp Edebiyatı", *Dergâh*, nr. 23, 20 Mart 1922, s. 174.